

Dumitru ȘANDRU

ISTORIA DICTATURII COMUNISTE ÎN ROMÂNIA.

STRATEGIA UNEI RESTITUȚII IMPERATIVE

Istoria deceniilor pe care le-am trăit a fost în asemenea măsură falsificată de cei implicați în scrierea ei, încât nu greșim când afirmăm că tot ce s-a realizat în țară până în decembrie 1989 păstrează valoare doar pentru cei ce doresc să întreprindă critica istoriografiei perioadei. Cauzele care au condus la denaturarea faptelor, a evenimentelor ori a proceselor din România contemporană sunt numeroase, iar explicarea lor ar impune un studiu critic de proporții asupra literaturii istorice a anilor 1950-1989. O bună parte din ele sunt expuse în articolele lui Dionisie Ghermani (*Teoria și practica istoriografiei române de după război (1948-1958)*, în "Südostdeutsches Archiv", XXI, 1978, München) și Vlad Georgescu (*Politică și istorie. Cazul comuniștilor români. 1944-1977*, München, Jon Dumitru Verlag, 1983).

Prezentat schematic, procesul a avut următorul curs: din 1948, în urma înlăturării celor mai proeminenți istorici de la catedră și a întemnițării lor, o bună parte din cei ce le-au luat locul, lipsiți de pregătirea necesară, și-au manifestat recunoștința față de noul patron prin articole ce glorificau puterea și "realizările"ei. Aceștia li s-au adăugat apoi membrii unei instituții specializate, Institutul de istorie a partidului de pe lângă c.c. al P.M.R., foarte productivi, ale căror lucrări reflectă fidel, prin tematică, prin conținut și prin concluzii, evoluția opticii comuniștilor din România în legătură cu dorința de a-și crea noi merite ce nu le-au avut, dar care, cu trecerea timpului, erau descoperite în număr din ce în ce mai mare.

Contestarea conținutului lucrărilor de asemenea natură sau a concluziilor lor s-a dovedit, practic, o întreprindere periculoasă, astfel că, cel puțin pentru istoria perioadei respective, elogiul a înlocuit critica. Cele mai multe monografii, studii și articole erau cotate drept realizări monumentale ale istoriografiei noastre de după 23 august 1944, în pofida faptului că ele compromiteau ideea de cercetare științifică. Scrise din îndemnul și sub oblăduirea partidului, lucrările de istorie

contemporană ofereau cititorului o imagine complet deformată asupra perioadei. Dacă în ultimul sfert de veac cercetările în domeniul istoriei naționale de până la 23 august 1944 au înregistrat succese notabile, în schimb istoriografia privitoare la regimul comunist a continuat să persiste în dogmatism, devenind tot mai distorsionată, ceea ce i-a atras lipsa de credit nu numai în exterior, ci, probabil, chiar și în rândurile celor ce o confecționau.

Istoriografia de până la 1989 a uzat de o terminologie proprie pentru definirea claselor și categoriilor sociale, a raporturilor dintre ele, a instituțiilor desființate și a celor pe care comuniștii le-au creat în scop de a le suplini sarcinile avute, precum și pentru caracterizarea prefacerilor din sânul societății românești. Multe noțiuni sau expresii nu-și găseau concordanță în realitățile pe care încercau să le definească, iar câteva dintre ele erau chiar lipsite de logică. S-a vorbit mereu de dictatura revoluționar-democratică a proletariatului și țărănimii din România, fără ca cineva să fi avut curajul de a ridica măcar problema contradicției dintre termeni. Căci nu se poate concepe ca o dictatură, indiferent dacă este sau nu revoluționară, să fie în același timp și democrată. Comuniștii din România care și-au arogat dreptul de a conduce statul în numele proletariatului și țărănimii, nu a întregului popor, au lichidat multe din drepturile și din libertățile elementare câștigate anterior chiar de către aceste două clase sociale.

În afara granițelor țării s-au publicat câteva lucrări monografice și numeroase studii privitoare la istoria dictaturii comuniste din România, în care problemele erau prezentate într-o cu totul altă optică. Acestea aparțin fie unor persoane de origine română, istorici, economiști, politologi, juriști, oameni politici sau simpli diletanți, fie unor specialiști străini. Studiile publicate în afara granițelor României păstrează o valoare aparte pentru cercetătorul care vrea să reconstituie istoria națională de după 23 august 1944, datorită faptului că au fost realizate de persoane implicate direct sau indirect în anumite evenimente, ori de cercetători din Occident în urma unor călătorii de documentare întreprinse în țară.

Istoriografia apuseană a realizat câteva sinteze privitoare la regimurile comuniste din statele răsăritului Europei. Ele urmăresc întregul mecanism de distrugere a rânduielilor democratice din zonă și de introducere a instituțiilor comuniste, facilitând înțelegerea particularităților din România. Cu toate că majoritatea lor suferă din cauza lipsei unei documentații atotcuprinzătoare, aproape toate bazându-se pe un fond relativ redus de informații extrase din arhive străine, din memorii ale unor români stabiliți în străinătate sau chiar din literatura istorică autohtonă despre care s-a vorbit, cercetarea istoriei comunismului din România nu poate fi concepută fără parcurgerea lor.

După înlăturarea regimului de dictatură comunistă, în decembrie 1989, istoricului din România nu i-a mai fost îngădit dreptul de a-și expune liber opiniile. Această cucerire rămâne însă lipsită de valoare atâta vreme cât nu i se permite accesul la documentele referitoare la perioada 1944-1989. Arhiva fostului comitet central al Partidului Comunist Român a fost sustrasă de conducerea armatei, chiar în decembrie 1989, din circuitul cercetării și astăzi, după aproape patru ani, ea continuă să fie "în lucru". S-a făcut o largă publicitate în legătură cu aducerea de la Moscova a multor documente ale Cominternului privitoare la Partidul Comunist din România. Utilitatea acestora nu poate fi și nu trebuie contestată. Dar, oferind cercetătorului prin excelență surse documentare externe și interzicându-i accesul la cele interne se poate ajunge din nou la mistificarea istoriei. Acțiunea pare a fi dirijată de factori interesați, care vor să arunce asupra Moscovei păcatele și ilegalitățile comise de comuniștii de la București.

Punerea sub cheie a Arhivei fostului comitet central al Partidului Comunist Român facilitează denaturarea istoriei perioadei și pe altă cale. Foștii apologeți ai regimului posedă o zestre documentară culesă în deceniile precedente din arhiva partidului, dispunând astfel de informații ce nu îi sunt accesibile astăzi cercetătorului unui institut de istorie al Academiei. Ei au început să le valorifice, dându-le o interpretare cât mai apropiată posibil de gusturile cititorilor dormici de fapte ori de evenimente cu caracter senzațional și evitând să tragă concluziile realiste ce trebuiau să fie desprinse din analiza lor. Luând în considerație lipsa de probitate de care au dat dovadă în trecut, avem suficiente motive să ne exprimăm îndoiala asupra valorii științifice a lucrărilor produse de ei, însă o analiză critică a acestora rămâne, practic, imposibilă atâta vreme cât accesul la sursele utilizate ne este încă interzis.

Dacă în legătură cu Arhiva fostului comitet central al Partidului Comunist Român s-a promis în repetate rânduri de către factorii oficiali că va fi pusă la îndemâna specialiștilor, o parte dintre ei reușind chiar să studieze anumite dosare, în schimb cea a fostei Securități pare să aibă o cu totul altă soartă. Nimeni nu a încercat să explice regimul ei actual și nici nu s-a făcut vreo mențiune din care să rezulte că va deveni accesibilă cercetării, în ciuda faptului că unele documente, apreciate ca senzaționale, existente în ea au fost sustrate și reproduse după 1989 în diferite ziare.

În arhivele centrale și în cele județene au intrat, totuși, în ultimii ani și stau astăzi la dispoziția istoricului mai multe fonduri documentare suficient de importante. Avem în vedere arhivele fostelor comitete regionale ale Partidului Comunist Român, Frontului plugarilor, Partidului Social-Democrat, materiale provenite de la diferite personalități ale vieții politice și altele. Lor li se adaugă fondurile

Prăședinția Consiliului de Miniștri (1944-1945), Ministerul Afacerilor Interne (1944-1950), Inspectoratele Regionale ale Jandarmeriei (1944-1948), Inspectoratele Regionale ale Poliției (1944-1948), prefecturile de județe (1944-1950) și altele, care erau deja conservate înainte de 1989 în arhive, dar care nu puteau fi studiate nici de toată lumea, nici în totalitatea lor.

În condițiile penuriei de lucrări cu adevărat valoroase privitoare la perioada de după 23 august 1944, inițierea unor ample cercetări asupra istoriei ultimelor decenii a devenit o necesitate stringentă. De aceea, Institutul "A.D.Xenopol" și-a propus, încă din 1990, să angreneze doi dintre membrii Sectorului de istorie contemporană a României în studierea acestei perioade. S-a pornit cu anii de început ai dictaturii comuniste din țara noastră, urmărindu-se transformările produse în regimul politic de la 23 august 1944, când partidul comunist a reintrat în legalitate, până la 30 decembrie 1947, când a înlăturat monarhia din viața politică, și legiferarea și aplicarea reformei agrare din 1945, în ideea că elucidarea acestor probleme va crea o bază pentru înțelegerea politicii partidului comunist din anii următori, când el a devenit unicul factor de decizie și diriguitorul tuturor segmentelor societății românești.

Prima temă s-a bucurat de o atenție specială din partea cercetătorilor fostului Institut de istorie a partidului și nu numai a lor. Singura latură din lucrările acestora ce nu poate fi contestată privește cronologia evenimentelor. În rest, studiile respective se întrec în a elogia meritele ce și le-au arogat comuniștii prin politica de distrugere a rânduieilor democratice, denumite de autori capitaliste, și de transformare a României într-un stat socialist. Dacă se urmărește literatura istorică apărută în decursul celor peste patru decenii de regim totalitar, se observă progresia continuă a exagerărilor privitoare la "realismul" gândirii și la eficiența aplicării ei în practica societății românești.

Reluarea cercetărilor asupra perioadei 1944-1947 a făcut necesară, din mai multe rațiuni, parcurgerea acestei așazise literaturi istorice, în primul rând pentru că ea constituie un îndreptar spre alte surse. Informațiile culese până în prezent, mai cu seamă cele din arhive, coroborate cu mărturiile unor contemporani și cu alte surse, au permis reconstituirea unei adevărate, dar nu complete încă istorii politice a acestor ani. Cercetătorul continuă să se afle în situația de a nu putea proba mobilurile unor fapte sau acte cu care se confruntă. Așa de pildă, este greu de stabilit, pe bază de documente, rolul jucat de autoritățile sovietice în procesul de aducere a comuniștilor români la putere. Cele mai numeroase informații de asemenea natură provin din surse externe, în principal de la oameni politici români aflați în exil ori de la reprezentanți ai Națiunilor Unite cu diferite misiuni în perioada respectivă în România, dar nici unii, nici ceilalți nu au avut cunoștințe

detaliate asupra mecanismului în întregul său. Altele se deduc din articole apărute în presa partidelor de opoziție, iar câteva chiar din comunicatele oficiale ale guvernelor de după 23 august 1944. Toate împreună nu se articulează însă într-o asemenea măsură încât să poată justifica, fără a se ajunge la exagerări, până unde au mers intervențiile, presiunile, ordinele și amenințările autorităților sovietice de ocupație din România și de unde a început zelul comuniștilor autohtoni în politica de sovietizare a țării, pentru a deveni mai agreabili stăpânilor lor de la Moscova.

Probabil că nici pătrunderea la cele mai secrete documente ale Partidului Comunist din România, nici cercetarea arhivelor acelei perioade aflate în Uniunea Sovietică nu se vor solda cu prea multe informații de asemenea natură. Materialele arhivistice din anii 1944-1950 atestă că multe din dispozițiile P.C.R. s-au transmis pe cale orală, fără a se întocmi vreun act în legătură cu conținutul lor, iar metoda fusese, probabil, copiată de la patronul din răsărit. Nu rareori, reconstituirea dispozițiilor orale se poate face prin coroborarea răspunsurilor date de șefii instituțiilor ce primiseră sarcina aplicării lor. Adesea însă, comuniștii au luat măsuri de precauție pentru a asigura secretul acțiunilor ce le-au întreprins, mai ales în cazurile aceluia care îi puteau compromite, făcând să dispară orice informație legată de ele, astfel că nuda adevăr rămâne greu de atins. Așa de pildă, în vara anului 1947, când Partidul Comunist Român a regizat "complotul" de la Tămădău al liderilor Partidului Național-Țărănesc, ministrul de interne Teohari Georgescu a dat dispoziții tuturor organelor din subordine să nu se consemneze nimic în scris din ceea ce departamentul de resort programase a se desfășura. În aceste condiții, după arestarea și întemnițarea fruntașilor partidului dizolvat, a fost posibil ca celor lipsiți total de orice mijloc legal de apărare să li se aducă acuzații imaginare dintre cele mai grave, pentru ca guvernul să-și justifice măsura. Un alt exemplu ne este oferit de ordinul Ministerului Afacerilor Interne din 26 iulie 1948, care cerea Inspectoratelor regionale de jandarmerie să distrugă prin ardere întreaga corespondență privitoare la alegerile din 28 martie 1948, ceea ce organele din subordine au confirmat că au desfășurat.

În privința celei de-a doua teme, materialul documentar consultat conduce deja la câteva concluzii, din care le amintim pe cele mai importante. Prin transferul proprietății funciare rurale din 1945-1948 s-a urmărit, înainte de toate, distrugerea puterii economice a moșierimii, iar prin maniera punerii lui în practică, subminarea influenței ei în viața politică a României. Ruinarea marilor proprietari a reprezentat doar cea dintâi etapă dintr-un amplu program prestabilit al comuniștilor, care viza dispariția în timp a instituției proprietății private, prin aducerea la statutul de proletari agricoli a tuturor agricultorilor țării. Pentru atingerea scopului, comuniștii au folosit cu abilitate politica de dezbinare a populației rurale și de incitare a unei păături sociale împotriva alteia. După confiscarea moșiilor, cu concursul elemen-

telor celor mai sărace din lumea satelor, și transformarea marilor proprietari funciari rurali în proprietari mijlocii – proces realizat pe parcursul anilor 1945-1948 – ei și-au direcționat atacurile împotriva familiilor acelor săteni care își cultivau pământurile cu ajutorul forței de muncă salariată, calificate drept exploatare ale maselor țărănești. Pe planul întâi al propagandei și al măsurilor punitive au rămas, până la 2 martie 1949, când le-au fost confiscate toate bunurile, foștii moșieri, însă în același timp, mulți dintre țărani mai înstăriți sau chiar din rândurile mijlocașilor, ce păreau oponenți prezumtivi ai politicii de colectivizare a agriculturii, avută în calcul de comuniști, au împărțit soarta marilor proprietari.

La 3 martie 1949, a doua zi după confiscarea resturilor averilor lăsate după aplicarea legii de reformă agrară din 23 martie 1945, partidul comunist a supus discuției membrilor comitetului central programul colectivizării agriculturii. Până în prezent nici un cercetător nu a făcut o legătură între aceste două măsuri, care țineau deopotrivă la naționalizarea pământului, deși avem convingerea că ea a fost sesizată de mulți dintre autorii articolelor consacrate reformei agrare din 1945. După proletarizarea moșierilor și arestarea lor în masă, propaganda pe tema exploatării din lumea satelor începe să se refere în mod expres la chiaburime.

De îndată ce aceste teme vor fi încheiate, autorii își vor extinde cercetarea asupra prefacerilor politice și agrare din perioada 1948-1965. Anul 1948 marchează o cotitură în istoria României, prin faptul că ultimile instituții democratice din organizația de stat au fost desființate și înlocuite cu altele, create potrivit preceptelor unicului partid conducător al țării. În ciuda acestui fapt, procesul de integrare a membrilor societății în sistemul de muncă și de viață impus de comuniști a fost mult mai anevoios decât cel al modificării suprastructurii. El a întâmpinat rezistență în toate straturile sociale, soldându-se cu numeroase victime în rândurile membrilor acestora. Cu trecerea timpului, terorizarea populației țării a căpătat proporții de masă, până când, prin anii '60, cei ce au mai avut tăria de a înfrunta regimul au ajuns să reprezinte rare excepții. Sarcina istoricului angajat la studiul acestei perioade este cu atât mai dificilă cu cât el are obligația de a explica funcționarea întregului mecanism care a dus la atomizarea societății românești, pe de o parte, și la crearea omnipotentei caste a echipei conducătoare de partid, pe de alta.

Concomitent, analiza politicii agrare a Partidului Comunist Român asigură condițiile necesare extinderii studiului la procesul de colectivizare a agriculturii, ce va fi inițiat după finalizarea reformei agrare din 1945. Efectuarea unor sondaje în dosarele fondului Ministerului Agriculturii, Industriei Alimentare și Apelor, existent la Arhivele Statului din București, cu scop de a ne crea o imagine asupra

valorii lui informative, oferă posibilități de reușită a cercetării, care va conduce în final la reconstituirea istoriei reale a țărânimii din România ultimelor decenii..

Cu efectivul de care dispunem și în sistemul încă rudimentar de adunare a informației, Colectivul de istorie contemporană a României nu poate analiza decât o parte redusă din multiplele probleme ale ultimei jumătăți de veac. Remediul trebuie căutat fie în sporirea forțelor de cercetare, fie în modernizarea metodelor de documentare, fie în ambele. În prezent sunt antrenați în studierea unor teme din istoria ultimei jumătăți de veac persoane din afara Institutului cu o pregătire adecvată, interesate în stabilirea adevărului și hotărâte a sprijini efortul nostru. Începutul s-a făcut prin orientarea unor doctoranzi către asemenea subiecte ("Rezistența armată anticomunistă în România", "Partidul Social Democrat în perioada premergătoare unirii cu Partidul Comunist Român", "Epurațiile din învățământul superior de după 1944" și altele). Persoanele respective sunt direct interesate în realizarea unor lucrări originale, ca o condiție pentru obținerea titlului de doctor. Ele vor fi în așa fel îndrumate încât eforturile lor să se încadreze organic în programul colectivului. Elucidarea temelor avute în studiu va fi benefică și pentru istoriografie, întrucât va crea un cadru favorabil pentru o mai profundă înțelegere a complexelor probleme ale perioadei.